

Overzichtsfoto groenblauwe Slinger, Lansingerland

Januari 2025

Uitvoeringsagenda Klimaatadaptatie 2025-2027

Terugblik, stand van zaken en vooruitblik

provincie
Zuid-Holland

Inhoud

1. Voorwoord	3
2. Inleiding	4
2.1. Over deze uitvoeringsagenda	4
2.2. Het veranderend klimaat: urgentie in beeld	6
2.3. Context en kaders klimaatadaptatie	7
3. Uitvoeringsagenda per provinciale ambitie	10
Stand van zaken in één oogopslag	10
Ambitie 1 Samen werken aan Zuid-Holland	12
Ambitie 2 Bereikbaar Zuid-Holland	14
Ambitie 3 Schone energie voor iedereen	18
Ambitie 4 Een welvarend Zuid-Holland	21
Ambitie 5 Gezonde natuur, toekomstbestendig watersysteem en vitale landbouw	28
Ambitie 6 Sterke steden en dorpen in Zuid-Holland	36
Ambitie 7 Gezond en Veilig Zuid-Holland	40
Duurzaam inkopen	47
Bijlage: productenlijst concernopgave klimaatadaptatie	48

1. Voorwoord

Zuid-Holland is een laaggelegen en dichtbevolkte deltaprovincie, en daarmee extra kwetsbaar voor klimaatverandering. Dat ons klimaat verandert is steeds vaker zichtbaar. Denk bijvoorbeeld aan hevige regenbuien met wateroverlast tot gevolg of juist hele droge perioden. Ook de nieuwe klimaatscenario's van het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut (KNMI) laten zien dat actie nodig is. Willen we ook in de toekomst prettig wonen in Zuid-Holland, dan moeten we rekening houden met het veranderende klimaat. Daarbij geldt wat mij betreft dat investeren in aanpassingen vooraf, in plaats van achteraf de schade betalen, de meest verstandige keuze is.

In deze nieuwe Provinciale Uitvoeringsagenda Klimaatadaptatie 2025-2027 beschrijven we de activiteiten van de provincie die bijdragen aan de landelijke ambitie om in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust te zijn. Zoals het stimuleren van klimaatbestendige bedrijventerreinen en het versterken van onze regionale keringen die ons moeten beschermen tegen hoog water. Of onze samenwerking met gemeenten gericht op groene gezonde steden. Want als één ding zeker is, is het wel dat we de landelijke ambitie alleen halen door samen te werken: overheden (gemeenten, waterschappen, Rijk), woningcorporaties en bedrijven. En natuurlijk hebben onze inwoners ook een belangrijke rol. Zij kunnen bijvoorbeeld meer groen in hun (gevel)tuin plaatsen, regenwater opvangen of zonwering plaatsen.

Gelukkig zien we dat het thema klimaatadaptatie ook steeds beter is verankerd in onze eigen organisatie. Bij de vele opgaven waar we voor staan, zoals bijvoorbeeld de bouw van woningen of (her)inrichting van wegen, wordt klimaatverandering meegewogen zodat we toekomstbestendige keuzes maken. Deze agenda is daarin een belangrijke schakel en brengt een klimaatbestendig Zuid-Holland weer een stap dichterbij.

Arne Weverling
Gedeputeerde provincie Zuid-Holland

2. Inleiding

2.1. Over deze uitvoeringsagenda

Klimaatverandering heeft impact op het werk van Provincie Zuid-Holland; blijven provinciale wegen goed bereikbaar bij toenemende hoosbuien, is de natuur bestand tegen meer hitte en droogte, waar kunnen we woningen bouwen als overstromingsrisico's groter worden? Klimaatadaptatie, ofwel hoe we ons aanpassen aan een veranderend klimaat, is verweven met alle ambities van Provincie Zuid-Holland. Van infrastructuur tot natuurontwikkeling, van economie tot de energietransitie.

Provincie Zuid-Holland zet zich in voor een klimaatbestendige toekomst. Dat doen we zowel extern als intern:

1. Samen met onze partners werken we aan een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting van Zuid-Holland;
2. We bedden klimaatadaptatie zoveel als mogelijk in in ons eigen beleid en acties.

Deze uitvoeringsagenda gaat over het tweede punt. De agenda is een inventarisatie van het provinciale beleid en acties op het gebied van klimaatadaptatie. Voor dat doel hebben we de ambities, zoals beschreven in de Provinciale begroting 2025, als uitgangspunt genomen. Per ambitie is geïnventariseerd hoe Provincie Zuid-Holland zich voorbereidt op- en aanpast aan het veranderend klimaat.

Dit zijn de ambities

- Ambitie 1 Samen werken aan Zuid-Holland;
- Ambitie 2 Bereikbaar Zuid-Holland;
- Ambitie 3 Schone energie voor iedereen;
- Ambitie 4 Een welvarend Zuid-Holland;
- Ambitie 5 Gezonde natuur, toekomstbestendig watersysteem en vitale landbouw;
- Ambitie 6 Sterke Steden en Dorpen in Zuid-Holland;
- Ambitie 7 Gezond en veilig Zuid-Holland;
- Duurzaam inkopen.

Leeswijzer

Iedere ambitie is op dezelfde manier opgebouwd: eerst een beschrijvende tekst over de ambitie (gebaseerd op de provinciale begroting 2025), vervolgens de relatie van deze ambitie met klimaatadaptatie, gevolgd door tabellen waarin het beleid en de acties staan. Deze uitvoeringsagenda is opgesteld om de periode 2025-2027 in beeld te brengen. Daarnaast blikken we terug op 2021-2023 en laten we zien wat we nu doen. Op deze manier ontstaat een overzicht van waar we vandaan komen, waar we staan en waar we naartoe gaan. De acties zijn per periode in de tabel opgenomen:

2021 - 2023 WAT UITGEVOERD IS

2024 WAT WE NU DOEN

2025 - 2027 WAT WE GAAN DOEN

2.2. Het veranderend klimaat: urgentie in beeld

De nieuwe klimaatscenario's van het KNMI uit 2023¹ geven aan dat weersextremen zich eerder dan verwacht en vaker zullen voordoen. Grotere inspanningen en daarmee ook hogere maatschappelijke kosten om ons aan te passen aan klimaatverandering zijn onvermijdelijk. Dat geldt voor onze eigen inspanningen, voor die van onze partners én voor inwoners en bedrijven. Met name de ontwikkeling van zeespiegelstijging en het effect van hitte in ons stedelijk gebied gaan harder dan tot nu toe voorzien. Ook vormen verzilting en verdroging in toenemende mate een bedreiging voor bijvoorbeeld landbouw, erfgoed en de beschikbaarheid van drinkwater.

De zes belangrijkste uitdagingen voor Zuid-Holland

Om Zuid-Holland klimaatbestendig en waterrobuust in te richten, geeft de provincie prioriteit aan de volgende zes grote uitdagingen: hittestress, wateroverlast, droogte en bodemdaling, veenoxidatie, verzilting en overstromingsschade.

Het beeld dat dit voor Zuid-Holland de belangrijkste kwetsbaarheden zijn, is ontstaan vanuit de stresstesten die afgelopen jaren zijn uitgevoerd op verschillende onderwerpen.

Hieruit blijkt onder meer dat:

- Een klein deel het stedelijk oppervlak in Zuid-Holland nu al extreem gevoelig is voor hittestress;
- 30% van alle panden in Zuid-Holland in enige mate risico loopt op schade door wateroverlast door hevige neerslag;
- De kans op overstromingen vanuit zee of rivieren klein is, maar áls het gebeurt, ondervindt minstens 90% van de panden hier hinder van. Daar staat tegenover dat bijna 90% van de panden in dat geval minstens één droge verdieping heeft.

Hittestress

Hittestress is een term die aangeeft dat een sterk verhoogde gevoelstemperatuur...

Wateroverlast

Door het veranderende klimaat regent het vaker en de hoeveelheid regen die op die...

Droogte en bodemdaling

Het aantal droge zomers neemt naar verwachting tot 2050 verder toe. Lokaal kan de...

Veenoxidatie

Voor de landbouw in de Zuid-Hollandse veenweiden wordt het waterpeil kunstmatig...

Verzilting

Verzilting is het geleidelijk toenemen van het zoutgehalte in bodem of water. Zuid-...

Overstromingsschade

Voor de landbouw in de Zuid-Hollandse veenweiden wordt het waterpeil kunstmatig...

Foto: De zes uitdagingen voor Zuid-Holland (voorpagina monitor klimaatadaptatie).

De monitor klimaatadaptatie

Wat betekent klimaatverandering in Zuid-Holland en wat vraagt het om ons daar zo goed mogelijk op voor te bereiden en aan te passen? Om deze vragen te kunnen beantwoorden, heeft de provincie in 2022 Zuid-Holland de Monitor Klimaatadaptatie² ontwikkeld.

De monitor klimaatadaptatie brengt in beeld of de opgave op het terrein van klimaatadaptatie in Zuid-Holland groter wordt of juist kleiner. We volgen veranderingen in de inrichting van Zuid-Holland. Zo weten we of we samen met andere organisaties op de goede weg zijn met het klimaatbestendig maken van de provincie. De zes grote uitdagingen voor de provincie Zuid-Holland staan in de monitor centraal. Per uitdaging zijn indicatoren ontwikkeld. In 2026 wordt opnieuw een monitorronde uitgevoerd om de voortgang in Zuid-Holland te meten.

Relevante links

- [KNMI - KNMI'23-klimaatscenario's](#);
- [Monitor klimaatadaptatie](#);
- Meer informatie over de kwetsbaarheden en de monitor staat in deze [brief](#).

2.3. Context en kaders klimaatadaptatie

Nationale en provinciale programma's zijn bepalend voor de provinciale inzet met betrekking tot klimaatadaptatie.

Nationaal beleid

De doelen voor klimaatadaptatie zijn landelijk vastgesteld. In de Deltabeslissing Ruimtelijke Adaptatie (2015) hebben het Rijk, de provincies, gemeenten en waterschappen samen de ambitie vastgelegd dat Nederland in 2050 klimaatbestendig en waterrobuust is ingericht. Dat resulteerde in het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie (DPRA). De Nationale klimaatadaptatiestrategie (NAS) in 2016 was het Nederlandse antwoord op de oproep van de Europese Commissie aan alle lidstaten om uiterlijk in 2017 een klimaatadaptatiestrategie op te stellen. Om de NAS te versnellen is in 2023 het Nationaal Uitvoeringsprogramma Klimaatadaptatie verschenen.

Het Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie heeft als doel om wateroverlast, droogte, hittestress en de gevolgen van overstromingen te beperken en richt zich vooral op de ruimtelijke inrichting. De Nationale Klimaatadaptatiestrategie is breder en gaat ook over bijvoorbeeld gezondheidsrisico's bij hittestress of verzekerbareid van klimaatschade. De NAS is richting gevend, agenderend, maar niet verplicht.

In het DPRA werken alle overheden samen aan de uitvoering van doelen en maatregelen, met een stevige basis in wetgeving. Het Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie telt zeven stappen die als leidraad voor overheden dienen bij de uitvoering. Ook Provincie Zuid-Holland gebruikt deze als leidraad. Het opstellen van een uitvoeringsagenda klimaatadaptatie is één van deze zeven stappen.

Provinciaal beleid

De provinciale klimaatadaptatiestrategie 'Weerkrachtig Zuid-Holland' verscheen in 2017. In deze strategie vertalen we landelijke doelstellingen in provinciaal beleid. Eén van de hoofddoelen is dat er uiteindelijk geen apart beleid meer is voor klimaatadaptatie, maar dat ál het beleid van Provincie Zuid-Holland klimaatadaptief is. Bij alle beslissingen die we nemen, wegen we klimaatverandering mee. Het team klimaatadaptatie agendeert, faciliteert, versnelt en monitort.

Programma's die richting geven aan het beleid van Provincie Zuid-Holland, geven ook richting aan klimaatadaptatie. Die relatie is met name zichtbaar bij programma's die gericht zijn op de fysieke leefomgeving omdat klimaatadaptatieve maatregelen daar met name hun beslag krijgen. Zoals het programma 'Water en Bodem sturend' en het Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied (ZH-PLG).

Water en bodem sturend

Provincie Zuid-Holland zet het 'Water en Bodem sturend' principe in als leidraad voor ruimtelijke inrichting. Het principe biedt de mogelijkheid om al bij het begin van een proces rekening te houden met een toekomstbestendig - en ook klimaatbestendig - water en bodemsysteem. De kwaliteit en draagkracht van water en bodem staan daarbij centraal. Momenteel wordt gewerkt aan de provinciale invulling van 'Water en Bodem sturend'.

Als hulpmiddel en uitwerking van 'Water en Bodem sturend' hebben provincie Zuid-Holland en de Zuid-Hollandse waterschappen samen een klimaatonderlegger ontwikkeld. Dit is een set kaarten die op basis van de meest recente kennis inzicht verschaft in de uitdagingen die water, bodem en klimaat meegeven voor bebouwing, landbouw en natuur.

Zuid-Hollands programma landelijk gebied

Het ZH-PLG is een programma waarin Provincie Zuid-Holland samen met partners werkt aan een aantrekkelijk en toekomstbestendig landelijk gebied. Dit programma geeft kaders aan voor onze inzet in het landelijk gebied en daarmee ook voor toekomstbestendige - en klimaatbestendig - beleid. Het ZH-PLG is een instrument om projecten in het landelijk gebied tot uitvoering te brengen. Een voorbeeld daarvan is de klimaatbestendige inrichting van het Groene Hart. (Zie ambitie 5 voor concrete acties)

Relevante links

- www.europadecentraal.nl;
- [Kennisportaal klimaatadaptatie en Nationale Adaptatiestrategie](#);
- [Deltaprogramma Ruimtelijke Adaptatie](#);
- [Zuid-Hollands Programma Landelijk gebied](#);
- [Klimaatonderlegger 'Water en Bodem Sturend'](#).

3. Uitvoeringsagenda per provinciale ambitie

Stand van zaken in één oogopslag

In de volgende hoofdstukken wordt per ambitie beschreven hoe klimaatadaptatie in de provinciale organisatie is ingebed en welke acties de verschillende afdelingen gepland hebben. Hieronder een korte samenvatting.

Ambities zoals beschreven in de begroting 2025	Samenvatting inventarisatie van beleid/acties van Provincie Zuid-Holland in relatie tot klimaatadaptatie
AMBITIE 1 Samen werken aan Zuid-Holland	Binnen deze ambitie wordt de relatie met klimaatadaptatie met name zichtbaar in het omgevingsbeleid. Met de wijzigingen die voor 2025 gepland zijn, krijgt klimaatadaptatie een steviger fundament in het provinciale beleid en uitvoering.
AMBITIE 2 Bereikbaar Zuid-Holland	Het besef dat de provinciale infrastructuur klimaatbestendig moet zijn staat vanaf het begin goed op de agenda. Klimaatadaptatie is ingebed in beleid en beheer van infrastructuur, de kwetsbaarheden zijn in kaart gebracht, binnenkort worden deze weer geupdate.
AMBITIE 3 Schone energie voor iedereen	Hoewel er meer raakvlakken zijn tussen energie en klimaatadaptatie, richt Provincie Zuid-Holland zich hier vooral op het agenderen van de toenemende vraag naar verkoeling. Dat past bij onze inzet op het gebied van warmtebronnen. Naast de al gerealiseerde warmteladder wordt ook gewerkt aan een koudeladder.
AMBITIE 4 Een welvarend Zuid-Holland	<ul style="list-style-type: none">• Klimaatadaptatie wordt ook gezien als een economische kans, er is de wens om dit wat hoger op de agenda te zetten;• Voor het Haven Industrieel Complex (HIC) geldt dat er wel aandacht is voor overstromingsrisico's maar nog niet echt voor andere effecten. De provincie is betrokken bij samenwerking met verschillende partners die werken aan nieuw beleid (bijvoorbeeld het omgevingsbeleid) waarin een aantal van deze issues wordt geagendeerd. Hierin zullen ook de andere thema's zoals hitte en droogte worden geagendeerd;• De koppeling van klimaatadaptatie aan het thema circulariteit wordt versterkt;• Bij bedrijventerreinen en kantoren is klimaatadaptatie onderdeel van de inzet voor duurzaamheid;• Binnen de sector erfgoed bestaan zorgen over kwetsbaarheid voor de negatieve effecten van de klimaatverandering en klimaatextremen.

Ambities zoals beschreven in de begroting 2025	Samenvatting inventarisatie van beleid/acties van Provincie Zuid-Holland in relatie tot klimaatadaptatie
<p>AMBITIE 5 Gezonde natuur, toekomstbestendig watersysteem en vitale landbouw</p>	<p>Bij natuur en landbouw is klimaatadaptatie nog niet expliciet ingebed in beleid en acties. Er zijn acties opgenomen om dit te veranderen. Met name bij landbouw wordt de urgentie gevoeld om klimaatbestendigheid hoger op de agenda te zetten, onder andere vanwege zorgen over verzilting.</p> <p>Ook bij drinkwater, grondwater en oppervlaktewater spelen zorgen op het gebied van klimaatverandering. Hier is klimaatadaptatie beter ingebed, onder meer via diverse landelijke programma's die de provincie uitvoert.</p> <p>Voor natuur geldt dat de natuurdoelen momenteel zijn vastgelegd in wettelijke kaders zoals aanwijzingsbesluiten voor Natura 2000 gebieden.</p> <p>De realisatie van nieuwe natuur en versterking van bestaande natuur heeft een positief effect voor klimaatbestendigheid van een gebied.</p>
<p>AMBITIE 6 Sterke steden en dorpen</p>	<p>Uitgangspunten voor klimaatbestendig bouwen zijn onderdeel van de inzet voor toekomstbestendig bouwen. De <i>Beleidsrijke wijziging Toekomstbestendige stedelijke ontwikkelingen (2025)</i> in het omgevingsbeleid zorgt ervoor dat klimaatadaptatie nog steviger wordt ingebed op het gebied van nieuwbouw. Voor bestaande bouw geldt dat minder, hier zijn echter wel acties voor opgenomen.</p>
<p>AMBITIE 7 Gezond en veilig Zuid-Holland</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) is onvoldoende aandacht voor alle effecten van klimaatverandering. Er worden de komende jaren acties ondernomen om aandacht voor dit onderwerp te genereren; • Er is aandacht voor de veranderde behoefte van de recreant, zoals meer schaduw en meer zwemmogelijkheden, evenals voor de negatieve gevolgen van de klimaatverandering op recreatiegebieden; • De bewustwording op het gebied van klimaatadaptatie binnen de organisatie is toegenomen. Er zijn nog wel thema's en domeinen waar klimaatadaptatie onvoldoende is ingebed.
<p>Duurzame inkoop</p>	<p>Provincie Zuid-Holland zet zich in voor toekomstbestendig inkoopbeleid.</p>

AMBITIE 1 Samen werken aan Zuid-Holland

De provincie vervult diverse rollen en taken als bestuurslaag midden tussen Europa, Rijk en gemeenten. De provincie is de bestuurslaag bij uitstek om bovenregionale vraagstukken op te pakken. Bijvoorbeeld op het gebied van milieu, recreatie en vervoer en voor alles wat de verbinding brengt tussen dorp en stad. De provincie is ook bij uitstek in staat om afstemming en verbinding tussen gemeenten te stimuleren. De provincie heeft vanuit haar bovenregionale rol overzicht op maatschappelijke vraagstukken en de onderlinge verbanden, trends en best practices.

De opgaven waar het openbaar bestuur voor gesteld staat, werden de afgelopen jaren onmiskenbaar complexer. Vooral de transitieopgaven (bijv. energietransitie, landbouw en klimaatadaptatie) vragen om meer integraliteit en samenwerking tussen overheden en met de samenleving.

De beleidsdoelen in deze ambitie, zoals beschreven in de begroting 2025 zijn:

- Krachtig openbaar bestuur;
- Sterke samenleving.

De relatie met klimaatadaptatie

In de ambitie 'Samen werken aan Zuid-Holland' staat onder meer hoe de provincie samen met haar partners werkt aan complexe opgaven. De relatie met klimaatadaptatie wordt met name zichtbaar in de omgevingswet/en het omgevingsbeleid, onderdeel van het beleidsdoel 'Krachtig Bestuur'.

Omgevingswet/Omgevingsbeleid

De omgevingswet is op 1 januari 2024 ingevoerd. De uitgangspunten die Provincie Zuid-Holland formuleert landen in het omgevingsbeleid. Herzieningen van dit beleid vinden één keer per jaar plaats. In 2024 was klimaatadaptatie onderdeel van de module 'herziening 2024', voor 2025 zijn opnieuw actualisaties op het gebied van klimaatadaptatie voorzien. Deze zijn gericht op toekomstbestendige stedelijke ontwikkelingen, toekomstbestendig bouwen en robuuste en klimaatadaptieve recreatie-en natuurgebieden. Ook bereidt de provincie een wijziging voor die ervoor zorgt dat al bij de locatiekeuze voor nieuwbouw rekening wordt gehouden met water, bodem, natuur en klimaat.

2021-2023 WAT UITGEVOERD IS

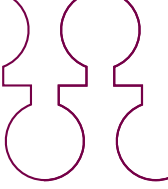
Acties	Toelichting
In 2021 is de de beleidsrijke toevoeging van klimaatadaptatie en bodemdaling in het Provinciale Omgevingsbeleid afgerond. De beleidskeuzes 'Naar een klimaatbestendig Zuid-Holland' en 'Beperken maatschappelijke kosten door bodemdaling' werden onderdeel van de vastgestelde herziene omgevingsvisie. Begin 2022 zijn ook de risico's van bodemdaling aan dit artikel toegevoegd en werd het oude bestaande artikel rond buitendijks bouwen met dit nieuwe artikel geïntegreerd.	Klimaatadaptatie werd in het omgevingsbeleid op gelijke voet gesteld met de andere thema's energieneutraal, circulair, natuurinclusief en gezond & veilig integraal onderdeel van de beleidskeuzes 'Toekomstbestendig bouwen' en 'Toekomstbestendige infrastructuur'.

2024 WAT WE NU DOEN

Acties	Toelichting
De provincie heeft klimaatadaptatie opgenomen in de module: 'herziening 2024'.	Doel van de herziening: "De ambitie is om de transitie naar een klimaat-en bodemdalingsbestendige provincie onlosmakelijk onderdeel te maken van het gehele provinciale beleid en de praktijk. Dat streven is voor zes verschillende beleidsvelden uitgewerkt, namelijk voor de velden toekomstbestendige bebouwing, robuuste infrastructuur, groene leefomgeving, waardevol water, een adaptieve economie en veerkracht bij weersextremen."
De provincie werkt aan een afwegingskader voor stedelijke ontwikkelingen om klimaatrisico's te voorkomen en of maatregelen te treffen om daarop te anticiperen. Ook is het de bedoeling om risicovolle bouwlocaties te voorkomen.	Voorzien voor wijziging 2025. <i>valt vanaf 2025 onder ambitie 6, Sterke Steden en Dorpen.</i>
De provincie verkent samen met de waterschappen wat nodig is om de waterschappen een rol te geven in het planproces van de herziening van het omgevingsbeleid en het afwegingskader Stedelijke Ontwikkeling.	De resultaten van deze verkenning nemen we op in de komende herziening van 2025. <i>zie ook ambitie 5.</i>

2025-2027 WAT WE GAAN DOEN

Acties	Toelichting
Klimaatadaptatie blijvend inbedden in omgevingsbeleid.	Het omgevingsbeleid wordt jaarlijks gewijzigd, doel is dat klimaatadaptatie een vanzelfsprekend agendapunt is bij deze wijzigingen.

AMBITIE 2 Bereikbaar Zuid-Holland

Zuid-Holland streeft ernaar een vitale provincie te zijn met goed bereikbare steden en dorpscentra waar het fijn wonen, werken en recreëren is. Waar iedereen op een veilige, duurzame, snelle en makkelijke manier van huis naar werk, opleiding of vrijetijdsbesteding kan reizen. Of je nu lopend, met de fiets, het openbaar vervoer, de auto of een combinatie daarvan naar je bestemming wil.

De beleidsdoelen in deze ambitie, zoals beschreven in de begroting 2025 zijn:

- Duurzame en veilige bereikbaarheid voor iedereen;
- Goed functionerende provinciale infrastructuur.

Foto: Corbulotunnel, Leiden.

De relatie met klimaatadaptatie

De relatie met klimaatadaptatie betreft hier met name de infrastructuur. Bij beleidsdoel 2.2. 'Goed functionerende provinciale infrastructuur' staat: 'De provinciale infrastructuur moet beschikbaar en veilig te gebruiken zijn'. Dat betekent onder meer dat provinciale wegen klimaatbestendig moeten zijn. Hoosbuien, hitte en verdroging hebben impact op onze (vaar)wegen. Er is een klimaatstresstest uitgevoerd voor de provinciale infrastructuur. Hieruit bleek dat met name hoosbuien op een aantal plekken problemen kunnen veroorzaken. Uit de in 2018 opgeleverde stresstest provinciale infrastructuur bleek dat vooral wateroverlast een probleem kan zijn. De kwetsbaarheden zijn in beeld en bij nieuwe projecten wordt deze informatie standaard meegenomen (op basis van onze klimaatatlassen wordt kaartmateriaal aangeleverd.) Eind 2023 is het rapport

'risico-analyse Provinciale Wegen' opgeleverd. Dit is een verdieping op de provinciale stresstest. Uit deze risicoanalyse komt een tiental locaties voort met grote kwetsbaarheid voor wateroverlast.

Een grote stap waar in 2024 aan gewerkt wordt is het ontwikkelen van doelvoorschriften voor de provinciale infrastructuur. Het doel hiervan is te definiëren wat een klimaatbestendige, klimaatrobuuste, toekomstbestendige weg is.

De provinciale inzet is tevens gericht op het versterken en veilig houden van duurzame multimodale transportcorridors. Dit adresseren en agenderen we in diverse nationale samenwerkingen (zoals Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport, MIRT en Goederenvervoer corridors, GVC) en internationale samenwerkingen (zoals de European Group of Territorial Cooperation, EGTC).

Foto: Bediencentrale Gorinchem.

2021-2023 WAT UITGEVOERD IS

Acties	Toelichting
Klimaatbestendig en waterrobuust beheer en onderhoud opgenomen in provinciaal beleid.	Uitgevoerd, doorlopend.
Ecologisch bermbeheer laten bijdragen aan vergroening en waterberging.	Uitgevoerd, nu onderdeel van het beleid.
Ontwikkelen van het concept “weerkrachtige weg”.	In verband met een nieuwe strategie voor infrastructuur is dit niet opgepakt. Nu komen hier de nieuwe doelvoorschriften voor in de plaats. (zie 2024).
Verbreiding N211 biedt kansen voor Erasmusvaart.	In de voorbereiding bleek de verbreding N211 te ambitieus en te kostbaar. Daarom is dit project gestopt.

2024 WAT WE NU DOEN

Acties	Toelichting
Bepalen doelvoorschriften voor wateroverlast, hitte, droogte, bodemdaling en overstromingsgevaar.	<p>In 2024 zijn we gestart met een proces om doelvoorschriften te ontwikkelen voor de provinciale infrastructuur. Doel is te definiëren wat een klimaatbestendige, klimaatrobuuste, toekomstbestendige weg is (het smalle spoor). Ook mede-overheden en marktpartijen zijn hierbij betrokken. Eind 2024 wordt dit proces afgerond.</p> <p>Deze doelvoorschriften kunnen we op alle provinciale infrastructuur van toepassing verklaren, dus ook voor parallelwegen, vaarwegen, fietspaden, wandelpaden.</p> <p>Het ‘brede spoor’ richt zich op de wisselwerking tussen infrastructuur, de omgeving van deze infrastructuur en haar gebruikers.</p>
Voortgang doelvoorschriften monitoren in het kader van de provinciale duurzaamheidsambities, data actualiseren.	In 2024 wordt bepaald welke informatie/data nodig is om deze doelvoorschriften goed te kunnen monitoren. Voor dit doel wordt een dataspecialist aangetrokken. Op basis van deze informatie krijgen we inzicht in knelpunten en kunnen we maatregelen nemen. (datagedreven asset management).
Continueren ecologisch bermbeheer en zo een bijdrage leveren aan instandhouding en verbetering van de biodiversiteit.	Dit beheer is succesvol en zal ook de komende jaren worden voortgezet.

2025-2027 WAT WE GAAN DOEN

Acties	Toelichting
Verder ontwikkelen doelvoorschriften, monitoring doelvoorschriften en datagedreven assetmanagement op basis van opgedane inzichten.	Op basis van uitkomst gesprekken eind 2024 Start na vaststelling doelvoorschriften.
Verificatie van knelpunten in de praktijk.	Verificatie van knelpunten in de praktijk: We kijken op areaalniveau of de rekenmodellen overeenkomen met de werkelijkheid, mogelijk in samenwerking met onderhoudsaannemers.
Actualiseren van de stresstest klimaatadaptatie en risicodialoog voeren.	<ul style="list-style-type: none"> • Actualiseren volgens de gestandaardiseerde aanpak door het Rijk die begin 2025 verschijnt: volledige wegprofiel meenemen bij actualiseren stresstest; • Toepassen van de minimale eisen waar de provinciale infrastructuur aan moet voldoen; • Onderzoek naar bermhoogte (en invloed van bodemdaling); • Na de vorige stresstest is de risicodialoog niet uitgevoerd, dit wordt opgepakt binnen de bestaande risicomanagementprocessen. Gepland in 2027, eventueel eerder, afhankelijk van personele capaciteit.
Voortzetten ecologisch bermbeheer.	Doorlopend.
In de periode 2025-2027 zullen verschillende locaties worden opgepakt die een kwetsbaarheid voor wateroverlast hebben, gelijktijdig met het regulier onderhoud.	

AMBITIE 3 Schone energie voor iedereen

De provincie wil af van fossiele energiebronnen en energie onafhankelijker worden. Klimaatscenario's lijken steeds negatiever uit te vallen dan eerder is voorspeld. Broeikasgassen dragen in grote mate bij aan de stijging van de temperatuur op aarde. Daarom is afgesproken de uitstoot van broeikasgassen substantieel te verminderen in Zuid-Holland, aansluitend op internationale doelen van het klimaatakkoord van Parijs en op Europees niveau via de Green Deal. Landelijk sluit de provincie aan op het Klimaatakkoord en de Klimaatwet. De energietransitie richt de provincie op het stimuleren van energiebesparing, investeren in de opwekking van duurzame elektriciteit, (collectief) gebruik maken van warmtebronnen, vormen van opslag en onderzoek naar de potentie van kleine modulaire kernreactoren.

In de provinciale begroting 2025 staat voor deze ambitie één beleidsdoel centraal: de Energietransitie.

Foto: Geothermie installatie gemeente Westland.

De relatie met klimaatadaptatie

Met de energietransitie willen we de CO₂-uitstoot beperken om klimaatverandering tegen te gaan. Klimaatadaptatie is gericht op het beperken van de gevolgen van klimaatverandering. In die zin hebben we het hier over twee kanten van dezelfde medaille. Er zijn veel zogenoemde ‘koppelkansen’ als het gaat om de uitvoering: het combineren van groen en zonnepanelen op daken, toekomstbestendige bouw die zowel energieneutraal als klimaatadaptief is; gaat de straat open voor de energietransitie, neem dan meteen ook klimaatadaptieve maatregelen. Dit zijn echter zaken die met name op het bord van gemeenten, bedrijven en particulieren liggen.

De provincie richt zich vooral op zaken die regio-overstijgend zijn. Zoals onderzoeken welke warmtebronnen we waar en voor welk doel (woningen, industrie etc) in Zuid-Holland het beste kunnen inzetten. Om die afweging te faciliteren heeft de provincie onder meer de ‘warmte-ladder’ gepubliceerd. Hier wordt een link met klimaatadaptatie zichtbaar. Omdat het in Nederland steeds warmer wordt, verwachten we naast verwarming ook een steeds grotere behoefte aan verkoeling. Gemeenten richten zich in de warmteplannen nog vooral op het isoleren en verwarmen van woningen. Maar het is ook belangrijk om de toenemende behoefte aan verkoeling (de koudevraag) in de zomer een plek te geven omdat de vraag naar elektriciteit hierdoor enorm kan toenemen. In plaats van airconditioners kunnen we bijvoorbeeld beter bronnen inzetten die zowel voor verwarming als verkoeling gebruikt kunnen worden of andere maatregelen nemen waardoor woningen koeler blijven bij toenemende temperaturen. De provincie is tevens betrokken bij verschillende pilots voor warmteopslag in de grond. Hierbij wordt ook naar koude-opslag gekeken.

Foto: DZB is het re-integratiebedrijf van de gemeente Leiden waar mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt werken aan biobased en circulaire producten.

2021-2023 WAT UITGEVOERD IS

Acties	Toelichting
Agenderen behoefte aan verkoeling (koudevraag). (zie tekst hierboven).	In 2023 is een Whitepaper aan de minister aangeboden met aandacht voor de toenemende vraag naar verkoeling (koudevraag). Het whitepaper bevatte een aanzet voor een afwegingskader voor de koudevraag. Het vervolg hiervan wordt opgepakt door het Rijk.
<ul style="list-style-type: none">• Stimuleren dat gemeenten hun klimaat-stresstesten benutten en de koelbehoefte betrekken bij het opstellen van hun uitvoeringsplannen voor het aardgasvrij maken van wijken;• Ontwikkeling en toepassing koudebronnen stimuleren.	Doorlopende inzet.

2024 WAT WE NU DOEN

Acties	Toelichting
Behoefte aan verkoeling (koudevraag) agenderen voor het gemeentelijk warmte-programma.	Diverse pilots en innovaties op het gebied van warmte-koude opslag zijn al gestart, deze lopen de komende jaren nog door.
Integreren koudevraag in de warmteladder.	

2025-2027 WAT WE GAAN DOEN

Acties	Toelichting
De koudevraag wordt opgenomen in het omgevingsbeleid en de warmteladder 2025.	Zie tekst boven deze tabel voor uitleg over koudevraag.

AMBITIE 4 Een welvarend Zuid-Holland

De provincie Zuid-Holland heeft een rijke en unieke geschiedenis. Op de wereld zijn er weinig plekken waar je in een kwartiertje fietsen 20 eeuwen geschiedenis tegenkomt. Resten van Romeinse forten, een eeuwenoud polderlandschap, trekvaarten, kunstig aangelegde landgoederen, boerderijen, molens, historische steden, vestingen, bunkers, pakhuizen en kerken. De weerslag van eeuwen van menselijke bedrijvigheid.

De Zuid-Hollandse economie wordt gekenmerkt door een unieke structuur. Het herbergt het grootste haven-industriële complex van Europa, met een sterk proces- en petrochemisch, logistiek en maritiem cluster. In de directe nabijheid van dit complex bevindt zich het grootste glastuinbouwcluster van de wereld en vruchtbare landbouwgronden: belangrijke spelers in de wereldwijde voedselketen. Verder kent onze provincie een meer-kernig stedelijk netwerk met talrijke kennis-, onderwijs- en onderzoeksinstituten, die tot de top in hun vakgebied behoren. Rond deze instellingen ontstonden kennisintensieve clusters zoals de bio-lifescience, ruimtevaart, duurzame energie en quantumtechnologie.

De provincie wil een economie die een bijdrage levert aan de brede welvaart voor alle Zuid-Hollanders. Ondernemerschap is belangrijk voor de economie. Ondernemers creëren de banen en bieden werkgelegenheid aan inwoners. Dit geldt zowel voor groot- midden- en kleinbedrijf. De provincie wil een economie die groeit in termen van kwaliteit en niet alleen in volume.

De beleidsdoelen in deze ambitie, zoals beschreven in de begroting 2025 zijn:

- Een toekomstbestendig economisch vestigingsklimaat;
- Behouden en beleefbaar maken van erfgoed en cultuur.

Foto: Bedrijventerrein Dordtse Kil.

De relatie met klimaatadaptatie: Een toekomstbestendig economisch vestigingsklimaat

Vanuit onze inzet op brede welvaart kunnen we hier economische kansen combineren met leefbaarheid voor toekomstige generaties. Onze kenniseconomie en high tech sector hebben veel in huis om van klimaatadaptatie een kansrijk exportproduct te maken. Niet voor niets is het hoofdkantoor van de VN (Verenigde Naties) organisatie voor klimaatadaptatie gevestigd in Nederland, met een afdeling in Groningen en Rotterdam. Een groot deel van de mensen woont in delta's aan de kust. Als Zuid-Holland daar oplossingen voor kan bedenken kunnen die wereldwijd worden toegepast.

Haven en industrie

Het havenbedrijf ligt grotendeels buitendijks; het Rijk is hier de eerstverantwoordelijke. Er is een apart programma 'klimaatadaptief', dit wordt met rijkspartijen besproken. Het havenbedrijf houdt rekening met zeespiegelstijging, bijvoorbeeld door het hoger plaatsen van assets. Bescherming tegen overstromingsrisico's maakt ook onderdeel uit van het deltaprogramma. De provincie denkt mee over de Havenvisie en heeft invloed via vergunningen/handhaving en via stimuleringsmaatregelen. (zie ook ambitie 7: VTH)

In het kader van mitigatie wordt gewerkt aan de productie van waterstof. Daar is veel zoet water voor nodig als grondstof én voor koeling. Dat kan een probleem worden door zoetwaterschaarste.

Bedrijventerreinen en kantoren

In het omgevingsbeleid Zuid-Holland is opgenomen dat de provincie streeft naar concurrerende en toekomstbestendige bedrijventerreinen. Er zijn daarvoor drie beleidslijnen omschreven:

- Vraag en aanbod in balans;
- Beter benutten van bedrijventerreinen;
- Verduurzamen van bedrijventerreinen.

In de bedrijventerreinenstrategie zijn deze beleidslijnen verder uitgewerkt. Klimaatadaptatie is (vanzelfsprekend) opgenomen in de beleidslijn verduurzamen van bedrijventerreinen. Maar ook bij het beter benutten van bedrijventerreinen zetten we in op kansen voor klimaatadaptatie.

Circulair

Circulair Zuid-Holland is gericht op afname van het gebruik van primaire grondstoffen, hergebruik van producten en grondstoffen en het vergroten van het aanbod hernieuwbare grondstoffen. Deze dragen vooral bij aan CO₂-reductie en mitigatie, minder aan adaptatie. Duidelijke raakvlakken met klimaatadaptatie zijn: toekomstbestendig bouwen en gebiedsinrichting. Dit laatste in verband met ruimte die in één gebied nodig is voor verschillende opgaven zoals circulair Zuid-Holland, Klimaatadaptatie en energie.

Tuinbouw

Veel klimaatadaptatie maatregelen in de tuinbouw zijn gerelateerd aan water, zoals:

- Vernetting;
- Verzilting;
- Water vasthouden;
- Opslaan gietwater onder de grond.

Door klimaatverandering wordt water een urgenter vraagstuk in de tuinbouw. Voor dit vraagstuk wordt naar een systeemdoorbraak gezocht binnen de tuinbouw (glas, bomen en bollen).

De relatie met klimaatadaptatie: erfgoed en cultuur

De kern van ons erfgoedbeleid blijft het beschermen van ons erfgoed, wij werken aan een beter beleefbaar en benut erfgoed. We zetten daarbij in op onze landgoederen en buitenplaatsen, provinciale kroonjuwelen, stimulering van restauratie en herbestemmen van rijksmonumenten, onderhoud van historische windmolens en herijken erfgoedlijnen. Maar ook boerderijlinten, waterlopen, historische verdedigingslinies en oude verkavelingspatronen.

Klimaatverandering zal gevolgen hebben voor ons erfgoed. In het op te stellen 'beleidsperspectief erfgoed' worden de effecten van klimaatverandering op ons erfgoed (monumenten, archeologie, (cultuur)landschappen) meegenomen. Waar mogelijk worden kwetsbaarheden geïdentificeerd, zodat richting gegeven kan worden aan het behoud en bescherming van ons erfgoed tegen deze negatieve effecten. Terpen, dijken en verhoogde dorpskernen bijvoorbeeld, hebben last van droogte, met scheuren van tuinen, muren en het deels afsterven van bomen. Monumentale bomen hebben ook door droogte en zomerstormen een veel grotere kans op omwaaien. Daarnaast is er door waterdaling meer risico op verzilting en overstromingen.

Foto: Glastuinbouw innovatie bij World Horti Center in Naaldwijk.

2021-2023 WAT UITGEVOERD IS

Acties	Toelichting
<p>Bedrijventerreinen en kantoren Groen is als thema toegevoegd aan de subsidie-regeling verduurzaming bedrijventerreinen.</p>	Deze subsidie kan ook aangevraagd worden voor de thema's circulair en energie.
De Provincie tekende een Green Deal met Werklandschappen van de Toekomst en heeft een begrotingssubsidie hiervoor gereserveerd.	
<p>Andere acties:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Organiseren kennisbijeenkomsten; • Deelnemen groene gezonde bedrijventerreinen estafette; • Inzet ambassadeurs bedrijventerreinen als aanspreekpunt voor gemeenten en ondernemers; • Planvormingssubsidie waarmee haalbaarheids-onderzoeken gedaan kunnen worden. 	Doorlopend.
<p>Erfgoed en cultuur Vanaf 2020 is gestart met het kennisprogramma Klimaatrobuuste buitenplaatsen. Dit is een programma van de stichting Kastelen, Buitenplaatsen en Landgoederen (sKBL), samen met drie provincies (Zuid-Holland, Utrecht en Gelderland), gemeente Zeist en Utrechts Landschap.</p>	In het kader van dit programma is een kennisbank ontwikkeld, een routekaart en een QuickScan voor het meten van de vitaliteit van het groen. De QuickScan Vitaliteit is een resultaat van de uitgevoerde pilot klimaatstresstest voor groen erfgoed. In het vervolg hierop is onderzocht welke factoren nog meer effect hebben. Dit heeft geresulteerd in de QuickScan Vitaliteit. Veertien indicatoren geven inzicht in de huidige situatie en toekomst van het groen erfgoed.

2024 WAT WE NU DOEN

Acties	Toelichting
<p>Haven Voor de haven wordt een omgevings-effectnotitie opgesteld. Dat begint met een Notitie Reikwijdte Detailniveau. (NRD) De provincie maakt deze samen met gemeenten.</p>	In de NRD wordt aangegeven wat de scope en uitgangspunten zijn voor de omgevings-effect notitie. Wordt naar verwachting eind december 2024 vastgesteld door GS. Aandacht voor brede welvaart, incl klimaatadaptatie.
Binnen NOVEX (Nationale Omgevingsvisie Uitvoeringskracht) werkt provincie Zuid-Holland samen met ministeries, gemeente Rotterdam, Havenbedrijf en DCMR (DCMR Milieudienst Rijnmond) aan de transitie van de haven.	Er wordt een uitgebreide MER (Milieueffectrapportage) gestart met integrale effecten-analyse. Binnen NOVEX is provincie vergunningverlener voor grote lozingen. Vanuit dat oogpunt zijn we vooral gericht op veiligheid. (zie ook VTH ambitie 7).

2024 WAT WE NU DOEN

Acties	Toelichting
Bedrijventerreinen en kantoren De provincie werkt aan klimaatbestendige bedrijventerreinen via onder meer kennisdeling, subsidies en inzet van 'ambassadeurs bedrijventerreinen'.	In het omgevingsbeleid Zuid-Holland is opgenomen dat de provincie streeft naar concurrerende en toekomstbestendige bedrijventerreinen. Klimaatadaptatie is daar een onderdeel van.
Invulling geven aan de ondertekende Green Deal Werklandschappen van de Toekomst.	De uitvoering van de Green Deal houdt onder andere in: afstemmen met de Stichting Werklandschappen van de Toekomst, het beoordelen van de subsidie aanvraag, input leveren om te komen tot selectie van bedrijventerreinen, etc.
Tuinbouw Lange termijnvisie laten ontwikkelen voor de ondernemers in Boskoop.	Een visie op de lange termijn zal samengaan met de gevolgen van klimaatverandering voor dit gebied. Het betreft een meerjarig proces. Idee is dat de tuinders zelf het heft in eigen handen nemen. Traject loopt door in 2025 en verder.
Erfgoed en cultuur Opstellen nieuw beleidsperspectief voor cultuur en erfgoed. Hierin worden de effecten van klimaatverandering in meegenomen.	De verwachting is dat dit plan van aanpak in 2025 gereed is.
Voor toekomstbestendige monumenten wordt een plan van aanpak opgesteld.	
Erfgoedhuis Zuid-Holland heeft begin 2024 een QuickScan uitgevoerd om de risico's van klimaatverandering voor het erfgoed in de provincie Zuid-Holland in kaart te brengen. Hierbij is speciale aandacht geschonken aan het thema archeologie.	Het project wordt eind 2024 afgerond met de lancering van (risico)kaarten per klimaatrisico, een toelichting in een kaartverhaal en een handreiking voor gemeenten. Erfgoedhuis Zuid-Holland werkt hierin samen met de provincie en Stichting Climate Adaptation Services.

2025-2027 WAT WE GAAN DOEN

Acties	Toelichting
Opstellen agenda brede welvaart eind 2025 gereed.	Sturen, afwegen en verantwoorden op basis van brede welvaart, waarbij wordt gekeken naar economische, sociale en ecologische waarden. Klimaatbestendigheid is daarbij essentieel omdat daarmee alle vormen van waarde voor de toekomst zeker worden gesteld.

2025-2027 WAT WE GAAN DOEN

Acties	Toelichting
Haven Voortzetten in 2024 gestarte samenwerking met Haven Industrieel Complex om een klimaatbestendige haven op de agenda te zetten bij alle belanghebbenden.	
Opstellen van een programmastructuur en een investeringsagenda binnen NOVEX verband.	Uitvoeringsagenda en investeringsagenda worden naar verwachting vastgesteld in het eerste kwartaal van 2025.
Rotterdam en Provincie werken aan aanpassing omgevingsbeleid.	Naar verwachting tussen 2026 en 2028 afgerond.
Bedrijventerreinen en kantoren Ter ondersteuning van de doelstelling toekomstbestendige bedrijventerreinen zetten we onderstaande maatregelen voort: <ul style="list-style-type: none"> • Kennisdeling door bijvoorbeeld bijeenkomsten, parkmanagersoverleggen; • Planvormingssubsidie; • Uitvoeringssubsidie; • Inzet ambassadeurs bedrijventerreinen; • Integraal samenwerken met/aansluiten bij andere opgaven. 	In het omgevingsbeleid Zuid-Holland is opgenomen dat de provincie streeft naar concurrerende en toekomstbestendige bedrijventerreinen. Klimaatadaptatie is daar een onderdeel van.
Uitvoeren van de Green Deal door: <ul style="list-style-type: none"> • Verlenen van subsidie; • Ondersteunen bij het selecteren van bedrijventerreinen als living lab en ambassadeurs bedrijventerreinen. 	Stimuleren subsidieaanvraag door en samenwerken met Werklandschappen van de Toekomst zodat er op drie bedrijventerreinen in Zuid-Holland grote stappen gezet gaan worden.
Afstemmen met de Stichting Werklandschappen van de Toekomst over communicatie, community of practices, etc.	
Circulaire economie Samenwerking bewerkstelligen met circulair en klimaatbestendig (en energie).	
Tuinbouw Voortzetting ontwikkeling lange termijn visie van tuinders.	<i>zie ook 2024</i> Een visie op de lange termijn zal samengaan met de gevolgen van klimaatverandering voor dit gebied. Het betreft een meerjarig proces. Idee is dat de tuinders zelf het heft in eigen handen nemen. Traject loopt door in 2025 en verder.
Erfgoed en cultuur Opstellen beleidsperspectief cultuur en erfgoed en plan van aanpak toekomstbestendige monumenten.	Uitwerking punten op gebied van klimaatadaptatie. Gereed in 2025.

2025-2027 WAT WE GAAN DOEN

Acties	Toelichting
Advisering bij ruimtelijke plannen en effecten op landgoederen, kastelen, molenbiotopen, Provinciale landschappen, kroonjuwelen en gebieden van archeologische waarde.	
Verkennen hoe om te gaan met archeologie en de invloed van klimaatverandering.	Dit doen we in samenwerking met gemeenten en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed.
In samenwerking met Erfgoedhuis wordt klimaatrisicoscan voor erfgoed in Zuid-Holland opgesteld, met een aparte pagina voor archeologie.	
Binnen de sector erfgoed, onderdeel archeologie, wordt samenwerking gezocht voor een pilot monitoring om de invloed van grondwaterschommelingen en verdroging op het archeologisch erfgoed in beeld te brengen.	

AMBITIE 5 Gezonde natuur, toekomstbestendig watersysteem en vitale landbouw

Zuid-Holland wil een gevarieerde, gezonde en aantrekkelijke leefomgeving; in de stad en in het landelijk gebied. Daarom zorgt de provincie voor de instandhouding van de unieke landschappen als veenweiden, de kust en de duinen en het delta- en getijdengebied, en het behouden van de unieke en aantrekkelijke steden.

De provincie helpt plekken te creëren waar wonen, werken, ondernemen en recreëren in balans zijn met water, bodem en natuur. Brede welvaart voor iedereen is de basis, binnen de beschikbare ruimte in onze provincie én binnen de volhoudbare grenzen van ons ecosysteem. En dit laatste vraagt de aandacht, want deze grenzen zijn bijna bereikt. Ons water, landschap en de biodiversiteit staan onder toenemende druk door het groeiend aantal inwoners, de economische ontwikkeling, klimaatverandering en door stikstofuitstoot van landbouw, verkeer, luchtvaart en industrie. De provincie heeft te maken met bodemdaling, verdroging en vernatting. De opgaven voor waterveiligheid en wateroverlast worden steeds groter en urgenter door klimaatverandering. De provincie heeft behoefte aan voldoende drinkwater en tegelijkertijd aan droge voeten en voldoende voedsel, waarbij rekening moet worden gehouden met meer weersextremen.

Landelijk Gebied

Water, klimaat, natuur, landbouw en stikstof zijn als thema's onlosmakelijk met elkaar verbonden. Maar deze zijn ook verbonden met opgaven op het gebied van bijvoorbeeld woningbouw, infrastructuur en economische ontwikkeling. De provincie heeft alleen maar kans van slagen als het oplossen van opgaven in samenhang met elkaar wordt gezien. In het landelijk gebied komt de samenhangende aanpak op de doelen tot uiting in het Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied (ZH-PLG). Hierin werkt de provincie samen met partners zoals gemeenten, waterschappen, landbouworganisaties, natuurbeheerders en ondernemers aan de opgaven in het landelijk gebied. De opgaven zijn; voldoende en schoon water, een gezonde natuur en klimaatbestendige inrichting. Deze integrale aanpak versterkt ook de inzet voor een ecologisch en economisch toekomstbestendig perspectief voor de landbouw. En daarmee voor beheer en behoud van onze karakteristieke landschappen en polders. Binnen het ZH-PLG voert de provincie het integrale beleid uit. Zij werkt haar beleid gebiedsgericht en gericht op de toekomst uit.

Stedelijk Gebied

Ook in het stedelijk gebied gaat het om het creëren van een gezonde leefomgeving, voldoende en schoon (drink-) water, maatregelen tegen hittestress, natuurinclusieve ruimtelijke ontwikkeling en betere aansluiting van groen-blauwe structuren tussen het stedelijk en landelijk gebied, in relatie tot recreatie, natuurbeleving, welzijn en gezondheid.

De beleidsdoelen in deze ambitie, zoals beschreven in de begroting 2025 zijn:

- **Gezonde natuur;**
- **Transitie Landbouw;**
- **Leven met water.**

Foto: Biologische boerderij, Krimpenerwaard.

Relatie met klimaatadaptatie: gezonde natuur

De provincie werkt op verschillende manieren aan het versterken van de natuur in Zuid-Holland. Europese en landelijke programma's zoals het Natuur Netwerk Nederland (NNN) en de Kaderrichtlijn Water, 'Water-en Bodem' sturende principes en het Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied spelen hierbij een belangrijke rol.

In de huidige natuurbeleidsdoelen staat dat de provincie meer ruimte wil maken voor klimaatadaptatie. In het ZH-PLG zijn maatregelen opgenomen om de natuur te versterken en natuurlijke elementen in het landelijk gebied toe te laten nemen. Een robuustere, versterkte en weerbare natuur zal beter bestand zijn tegen negatieve invloeden van klimaatverandering.

Vitale bossen

Het maatregelenpakket nieuwe vitale bossen draagt bij aan verkoeling en het tegengaan van hittestress. Veel van de locaties liggen redelijk dicht bij woonwijken en op alle locaties is (naast biodiversiteit) ook recreatie een belangrijke doelstelling. Bij de keuze van boomsoorten is de groeiplaats de belangrijkste factor. Als de groeiplaats nat is (of het wenselijk is dat deze natter gaat worden) dan worden er soorten gekozen zoals elzen en wilgen die hier goed mee om kunnen gaan. Op kleine schaal worden actief "klimaatsslimme" bomen geïntroduceerd; bomen die hier als gevolg van klimaatverandering wellicht goed gaan passen. De uitvoering is afhankelijk van beschikbare financiële middelen.

Relatie met klimaatadaptatie: transitie landbouw

De provincie ziet de waarde van een vitale landbouwsector en wil die waarde ook in de toekomst behouden. Daarom kiest de provincie ervoor om de veerkracht en het aanpassingsvermogen van de landbouw te vergroten zodat deze ondanks toekomstige uitdagingen van waarde kan zijn.

Landbouw ondervindt problemen door klimaatverandering, zoals wateroverlast en watertekort. Dit heeft gevolgen voor de voedselzekerheid. Binnen het Zuid-Hollands programma landelijk gebied (ZH-PLG) speelt de waterbeschikbaarheid een belangrijke rol. Door de watertekorten komt de kwaliteit van de landbouw in het Groene Hart en de Delta onder druk te staan. In de veenweidegebieden wordt ingezet op onderwaterdrainage, om bodemdaling en CO₂-uitstoot te verminderen. Hier is voldoende water voor nodig. Naast het watertekort speelt ook het probleem van verzilting. Volgens de laatste KNMI scenario's zal de verzilting toenemen door het stijgen van de zeespiegel. Het is een probleem dat zich al op diverse plekken in Zuid-Holland manifesteert, zoals het uitslaan van brak water richting de Gouwe, waardoor de sierteelt in Boskoop onder druk komt te staan. Waterbesparing en -vasthouden zal steeds belangrijker worden.

De provincie voert een subsidieregeling Regeling Europese Landbouwsubsidies Zuid-Holland uit. Deze vloeit voort uit het Europese Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Deze regeling is gericht op de landbouw (akkerbouw, bollenteelt, veeteelt, en(glas)tuinbouw). Inspelen op klimaatverandering is één van de doelen in deze regeling. Het vanuit GLB beschikbaar gestelde bedrag is door Provincie Zuid-Holland meer dan verdubbeld. Het gaat in totaal om ongeveer € 45 miljoen. De provincie zorgt ervoor dat de subsidie aansluit op de doelen zoals die gesteld zijn in het Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied (ZH-PLG).

Relatie met klimaatadaptatie: leven met water

Zuid-Holland bestaat voor een zesde deel uit water. Dat water vervult een belangrijke rol in onze provincie. We benutten het water voor onze drinkwatervoorziening, industrie, land- en tuinbouw, natuur, recreatie, transport en om te voorkomen dat veendijken en veenbodems droogvallen. Wat een passende waterkwaliteit is verschilt per functie, maar in de praktijk zijn de functies met elkaar verweven. De provincie werkt daarom aan waterkwaliteit (Kaderrichtlijn Water), waterbeschikbaarheid en waterveiligheid. Er kan sprake zijn van te weinig water, bijvoorbeeld door droogte, of juist van te veel water door hevige regenbuien. Daarom werken we aan het beschermen van Zuid-Holland tegen watertekort, -overlast en overstromingen.

Via de principes van 'Water en Bodem Sturend' en klimaatadaptatie werken we toe naar een klimaatbestendige, waterrobuuste inrichting van onze leefomgeving. De invulling van het begrip 'Water en bodem Sturend' krijgt invulling via een wijziging van het omgevingsbeleid, strategische samenwerking met partners zoals waterschappen en als onderdeel van de gesprekken rond gebiedsprocessen.

De opgaven voor water (waterveiligheid, -tekort, -overlast, -kwaliteit en -beschikbaarheid) worden steeds groter en urgenter. Dat komt onder andere door klimaatverandering, maar ook door druk op de waterkwaliteit door verontreinigingen uit de landbouw, industrie en huishoudens, en de toenemende zoetwaterbehoefte door bijvoorbeeld bevolkingsgroei.

Kaderrichtlijn Water

Ook bij een veranderend klimaat moeten de doelen zoals geformuleerd in de Europese Kaderrichtlijn Water in stand worden gehouden. Dit houdt onder meer in dat we inzetten op de volgende thema's:

- Robuust toekomstbestendig watersysteem, met grotere afvoer en grotere berging;
- Voldoende capaciteit van de riolering bij heftige piekneerslag, zodat riool overstorten voorkomen worden;
- Verminderen van afvloeiing van verharding - als het regent, neemt het regenwater vervuiling van verhard oppervlak mee naar het oppervlaktewater;
- Hoe meer verhard oppervlak er aanwezig is, hoe meer verontreiniging er afstroomt;
- Verzilting voorkomen in verband met het effect op grond- en oppervlaktewater.

Grondwater

Er zijn globaal genomen drie mechanismen die de invloed van klimaatverandering op grondwater sturen.

Ten eerste kan de bodemkwaliteit veranderen als gevolg van klimaatverandering. Ook de oppervlaktewaterkwaliteit wordt beïnvloed door het klimaat en dit kan effect hebben op de grondwaterkwaliteit. Ten derde kan het klimaat de grondwateraanvulling veranderen. Dit houdt onder meer in dat we inzetten op de volgende thema's:

- Nadenken over grondwateronttrekkingsplafonds (onderdeel van een lopende beleidsherijking);
- Tegengaan verdroging van natuurgebieden;
- Kwaliteit drinkwaterbronnen(-winningen) op orde;
- Zoetwaterbeschikbaarheid op orde (bijvoorbeeld in de diverse Greenports).

Sommige maatregelen van deze thema's vinden plaats binnen het ZH-PLG (Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied).

Drinkwater

De toegenomen vraag naar drinkwater wordt verder vergroot door hogere temperaturen en verdroging (warme zomers brengen een piek in drinkwatergebruik met zich mee). Ook komen drinkwaterwingebieden onder druk te staan door klimaatverandering. De Zuid-Hollandse drinkwaterbedrijven zijn zeer afhankelijk van de rivieren de Maas en Rijn als bron voor drinkwater. Klimaatverandering gaat op termijn meer invloed hebben op de afvoer van de rivieren en de concentraties aan stoffen die in het te zuiveren water zitten. Daarbij geldt; hoe minder water in de rivieren, hoe hoger de concentraties van stoffen die gezuiverd moeten worden voordat er drinkwater van kan worden gemaakt.

Via door Gedeputeerde Staten vastgestelde actieplannen 'Beschikbaarheid Drinkwaterbronnen 2030' (vastgesteld juli 2024) wordt gewerkt aan gezamenlijke maatregelen om drinkwatertekorten richting de periode 2030 te voorkomen. De maatregelen zijn vooral gericht op het versnellen van vergunningen en procedures ten behoeve van het aanboren van nieuwe waterwinlocaties. Eén van de maatregelen gaat over het opstellen van een drinkwatervisie 2050 voor de provincie Zuid-Holland.

Waterveiligheid

We zien weersextremen toenemen. Ook in Zuid-Holland hebben wij last van wateroverlast op het ene moment en droogte op het andere moment. Wij werken toe naar een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting en watermanagement van onze leefomgeving. De provincie werkt aan toekomstbestendige regionale waterkeringen in samenwerking met de waterschappen. Samen met andere partijen brengen we overstromingsrisico's in kaart en ontwikkelen we nieuwe overstromingsmodellen.

We werken aan het voorkomen van wateroverlast door te onderzoeken of er een nieuwe norm voor waterberging en afvoer nodig is, doen mee aan onderzoek naar de gevolgen van bovennormatieve wateroverlast, en onderzoeken samen met waterschappen of er beleidsaanpassingen nodig zijn.

We werken samen met waterschappen en veiligheidsregio's het beleid voor Meerlaagsveiligheid verder uit op basis van de verkennende studies die in 2022 en 2023 zijn uitgevoerd. We voeren uit en herijken de regionale strategieën van het Deltaprogramma, samen met andere partners in de regio in het Deltaprogramma Rijnmond-Drechtsteden, Zuidwestelijke Delta en Deltaprogramma Zoetwater. We nemen deel aan het kennisprogramma Zeespiegelstijging van het Deltaprogramma, zodat we de regionale opgaven aan de kust aanpakken in samenhang met de nationale opgaven.

2021-2023 WAT UITGEVOERD IS

Acties	Toelichting
<p>Natuur Naast de realisatie van het NNN, het zo goed mogelijk laten beheren van natuur en een enkele projectmatige kwaliteitsimpuls zijn er geen concrete extra acties gericht op klimaat.</p>	Klimaatadaptatie staat pas recent op de agenda binnen natuurbeleid.
<p>Leven met Water</p> <ul style="list-style-type: none"> • Blijven steunen van de nationale delta-programma's waterveiligheid en zoetwater; • Stimuleren van ondergronds vasthouden van regenwater en zoet (grond-)water; • Beleid en regelgeving t.a.v. voorkomen van wateroverlast, toekomstbestendige waterveiligheid, duurzame drinkwater- en zoetwatervoorziening en aanpak bodemdaling opnemen in ons regionale waterprogramma. 	Deze maatregelen uit de uitvoeringsagenda 2021-2023 zijn uitgevoerd.

2024 WAT WE NU DOEN

Acties	Toelichting
<p>Zuid-Hollands Programma Landelijk gebied Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied: Provincie maakt een keuze welke projecten uit te voeren.</p>	In het ZH-PLG zijn 59 projecten geformuleerd, waaronder ook projecten die betrekking hebben op klimaatadaptatie.
<p>Landbouw De provincie zet zich in om boeren en andere gebiedsbeheerders (zoals natuurmonumenten etc.) te ondersteunen bij het nemen van natuurvriendelijke maatregelen. Klimaatadaptatie wordt hier onderdeel van.</p>	
<p>Leven met water Lopende evaluatie en herziening voor Beleidskader Grondwateronttrekking en -infiltraties.</p>	Gevolgen van klimaatadaptatie worden hier zo veel als mogelijk in meegenomen. Onderwerp gaat mee met de Herziening 2026 van het Omgevingsbeleid.
<p>Via door GS vastgestelde actieplannen 'Beschikbaarheid Drinkwaterbronnen 2030' (vastgesteld juli 2024) wordt gewerkt aan gezamenlijke maatregelen om drinkwatertekorten richting de periode 2030 te voorkomen.</p>	

2024 WAT WE NU DOEN

Acties	Toelichting
Parksluizen: onderzoek gestart in samenwerking met Hoogheemraadschap Delfland i.v.m. zoutindringing door operatie Parksluizen. Problematiek neemt naar verwachting toe door klimaatverandering.	Delfland heeft een onderzoek gedaan naar technische maatregelen om deze problematiek tegen te gaan, de provincie Zuid-Holland heeft een onderzoek gedaan naar de gevolgen voorbedrijven die gebruik maken van de Schie indien Parksluizen wordt gestremd. Via de subsidieregeling 'Groen, subsidie, 2.13: Verbeteren waterkwaliteit' co-financiert de provincie momenteel het onderzoek dat deze twee onderzoeken met elkaar verbindt in één integrale oplossing.
Doorlopend beleid, zie voor acties waterveiligheid 2025-2027.	

2025-2027 WAT WE GAAN DOEN

Acties	Toelichting
Natuur Provincie zet zich in om klimaatadaptatie beter te integreren in natuurbeleid en natuurbeheer.	De verwachting is dat de Europese natuurherstelwet ook tot nieuwe maatregelen zal gaan leiden.
De aanleg van nieuwe natuurgebieden, voortzetten van het NNN, wordt doorgezet.	
In het kader van Programma Natuur en het ZH-PLG worden kwaliteitsverbeteringen van natuurgebieden in gang gezet.	
Verkennen hoe de veranderingen in de klimatologische omstandigheden zich verhouden tot de vastgelegde natuurdoelen vanuit bijvoorbeeld de Vogel- en Habitatrichtlijn.	
Zuid-Hollands programma landelijk gebied Onderzoek wat zijn de effecten van verschillende vraag en landgebruik, geïnitieerd vanuit ZH-PLG.	In het ZH-PLG zijn 59 projecten geformuleerd, waaronder ook projecten die betrekking hebben op klimaatadaptatie.
Herziening omgevingsbeleid in 2025 op basis van de regio specifieke doelstellingen.	
Opstellen van een afwegingskader op basis waarvan de keuze gemaakt wordt voor uitvoering van de projecten.	
Uitvoering van de gekozen projecten.	

2025-2027 WAT WE GAAN DOEN

Acties	Toelichting
<p>Landbouw Provincie zet subsidies in vanuit Gemeenschappelijk Europees Landbouwbeleid (GLB) gedurende de looptijd van het programma (2023-2027.)</p>	<p>De gestelde doelen vanuit het GLB-NSP (Nationaal Strategisch Plan) hebben een indirecte en soms een directe relatie met het thema klimaatadaptatie.</p>
<p>Onderzoeken of een klimaatstresstest mogelijk/wenselijk is voor de landbouwsector in Zuid-Holland.</p>	<p>Verschillende provincies hebben een klimaatstresstest gedaan voor landbouw. Uit deze stresstest wordt duidelijk welke landbouwsectoren en welke gebieden het meest kwetsbaar zijn voor bijvoorbeeld verzilting, verdroging of juist wateroverlast. Op basis van deze informatie kan een weloverwogen discussie tot stand komen om belangen en mogelijke oplossingen af te wegen.</p>
<p>Klimaatadaptatie wordt geïntegreerd in agrarisch natuurbeheer.</p>	<p>Vanaf 2025 komen er beheerpakketten gericht op klimaat.</p>
<p>Leven met water Klimaatadaptatie opnieuw borgen in Regionaal Waterprogramma 2028 –2033.</p>	<p>Klimaatverandering en water zijn altijd nauw verbonden. In het huidig Regionaal Waterprogramma 2022-2027 zijn beide onderwerpen geborgd. Dit zal vanzelfsprekend ook voor de herziene versie Regionaal Waterprogramma 2028-2033 gebeuren. In 2025 gaat het traject om te komen tot het Regionaal Waterprogramma 2028-2033 van start.</p>
<p>Ontwikkelen provinciale drinkwatervisie 2050.</p>	<p>De provincie gaat in 2025 aan de slag met het ontwikkelen van een drinkwatervisie 2050 voor Zuid-Holland. Dit doen we in samenspraak met de drie drinkwaterbedrijven, waterschappen en met onze Provinciale Staten.</p>
<p>In de periode 2025-2027 zullen de doelen voor de KRW periode 2028-2033 worden geactualiseerd.</p>	<p>De KRW-doelen worden opnieuw bekeken. In deze analyse worden veranderde klimaatomstandigheden meegenomen. Er komt een handreiking van het Rijk om klimaat mee te nemen bij het afleiden van de KRW doelen.</p>
<p>Samen met de provincies Utrecht en Noord-Holland en de inliggende waterschappen werken we aan een nieuw uitvoeringsbesluit.</p>	<p>Hierin staan afspraken over wanneer de regionale keringen aan de norm moeten voldoen, de wijze van toetsen, wat er gebeurt als termijnen niet gehaald worden en de wijze van monitoring en verslaglegging met betrekking tot het toetsen. Dit uitvoeringsbesluit wordt in 2026 vastgesteld door GS.</p>
<p>Samen met andere partijen werken aan de ontwikkeling van nieuwe (overstromings)modellen om overstromingsrisico's in kaart te brengen.</p>	<p>Een voorbeeld hiervan is het Randstad Overstromingsmodel Instrumentarium (ROI).</p>

2025-2027 WAT WE GAAN DOEN

Acties	Toelichting
Onderzoeken of het van toegevoegde waarde is om een aparte omgevingswaarde (norm) te ontwikkelen voor de bergings- en afvoercapaciteit van het regionale watersysteem. Dit doen we samen met de waterschappen.	
Meewerken en bijdragen aan onderzoek naar de gevolgen van bovennormatieve wateroverlast. We werken samen met waterschappen en veiligheidsregio's het beleid voor Meerlaagsveiligheid verder uit.	Na de extreme wateroverlast en overstromingen in Limburg in de zomer van 2021 richtte de minister een beleidstafel Wateroverlast en Hoogwater op. De beleidstafel adviseert om de aanpak en normering wateroverlast te verbreden.
Uitvoeren en bijstellen de regionale strategieën van het Deltaprogramma bij en nemen deel aan het kennisprogramma Zeespiegelstijging van het Deltaprogramma.	Dit doen we samen met andere partners in de regio in het Deltaprogramma Rijnmond-Drechtsteden, Zuidwestelijke Delta en delta-programma Zoetwater. Binnen het kennisprogramma zeespiegelstijging met NOVEX-haven waarbij zeewaartse uitbreiding niet wordt uitgesloten.
Water en bodem sturend Bouwstenen leveren voor beleidskeuze toekomstbestendige verstedelijking.	Vanuit het water en bodemsysteem leveren we bouwstenen voor meerdere ambities.
Ruimtelijke reserveringen in kaart brengen voor toekomstbestendig water- en bodemsysteem.	
Klimaatonderlegger doorontwikkelen voor landelijk gebied.	Hiervoor zijn afspraken met waterschappen gemaakt. Dit moet leiden tot betere data als fundament.

AMBITIE 6 Sterke steden en dorpen in Zuid-Holland

De provincie wil dat haar inwoners met plezier wonen, werken en recreëren in een aantrekkelijke, groene en gezonde omgeving. Samen met andere partijen werkt de provincie aan een klimaatadaptieve, gezonde en veilige leefomgeving. De vitaliteit en kwaliteit van de leefomgeving staat echter onder druk door conflicterende ruimteclaims. Dat dwingt de provincie tot keuzes: niet alles kan in Zuid-Holland. Het is niet langer mogelijk om alle opgaven als vanzelfsprekend ruimtelijk te accommoderen.

De provincie vindt het van belang dat het bebouwd gebied klimaatadaptief wordt ingericht. Daarbij kiest zij primair voor bouwen in bestaand bebouwd gebied en nabij knooppunten van hoogwaardig openbaar vervoer. Voor nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen maken we een integrale afweging tussen ruimte voor stedelijke ontwikkelingen en ruimte voor andere opgaven zoals landbouw, natuur, recreatie, energie, water, klimaat en groen, het landschappelijk belang en de gewenste leefomgevingskwaliteit.'

De beleidsdoelen in deze ambitie, zoals beschreven in de begroting 2025 zijn:

- Wonen;
- Ruimte en landschap.

Foto: Wijk met groene wadi in Den Haag.

Relatie met klimaatadaptatie: wonen

De ambitie om meer te bouwen in en rond dorpen en steden (het straatje erbij) maakt het extra urgent om te blijven zorgen voor voldoende groen, verkoeling en waterberging. Hoe zorgen we ervoor dat onze huizen en leefomgeving bestand zijn tegen hitte en hoosbuien? Hoe zorgen we voor voldoende waterberging en waterafvoer?

Nieuwbouw

Het convenant ‘Toekomstbestendig bouwen’ borgt ook de normen voor klimaatadaptief bouwen die in 2018 samen met een groot aantal partijen in Zuid-Holland zijn vastgesteld in het Convenant Klimaatadaptief Bouwen. Inmiddels zijn er landelijke normen voor klimaatbestendig bouwen, deze zijn opgenomen in de Landelijke Maatlat voor een groene klimaatadaptieve gebouwde omgeving. De urgentie om woningen te bouwen betekent ook dat er nieuwe woningbouwlocaties gezocht moeten worden. In dit stadium zou het van meerwaarde zijn om ook de kwetsbaarheid van een gebied betreffende de klimaatverandering te betrekken. Om dat mogelijk te maken bereidt de provincie wijzigingen in het omgevingsbeleid voor.

Bestaande bouw

Hoewel er relatief veel aandacht is voor klimaatbestendige nieuwbouw, is de bestaande bebouwing een grotere uitdaging. Het verdient aanbeveling om de effecten van klimaatverandering, de kwetsbaarheden en oplossingsmogelijkheden in te brengen in transformatieplannen voor woningbouw en voor bedrijventerreinen. Provincie Zuid-Holland kan hier een stimulerende rol spelen (zie ambitie 7 Gezond en Veilig: klimaatadaptatie). Het Rijk onderzoekt hoe de landelijke maatlat voor toekomstbestendig bouwen vertaald kan worden naar bestaande bouw.

Relatie met klimaatadaptatie: ruimte en landschap

Met het Ruimtelijk Voorstel ‘Ruimtelijke koers voor Zuid-Holland’ presenteert de provincie Zuid-Holland een nieuwe koers voor de toekomstige verdeling van de ruimte in onze provincie. Een toekomstbestendige leefomgeving is één van de onderwerpen die hierin centraal staat.

2021-2023 WAT UITGEVOERD IS

Acties	Toelichting
In 2021 is in het omgevingsbeleid artikel 6.27a 'risico's van klimaatverandering' toegevoegd.	Dit artikel is in 2021 aan de omgevingsverordening toegevoegd. In de huidige verordening is dit artikel veranderd in 7.41a.

2024 WAT WE NU DOEN

Acties	Toelichting
Nieuwbouw Naar aanleiding van het advies over 'Water Bodem Sturend' (zie ook de inleiding) wordt artikel 7.41a in de omgevingsverordening aangepast.	De klimaatonderlegger en de maatlat zullen onderdeel worden van het artikel, daarmee bieden we meer handvatten voor de gemeenten.
De provincie heeft het Convenant Klimaatadaptief Bouwen integraal overgenomen in versie 2.0 van het convenant Toekomstbestendig Bouwen.	
Een expert van het team klimaatadaptatie wordt ingezet bij het team Toekomstbestendig bouwen.	Het team Toekomstbestendig bouwen bevat experts uit verschillende domeinen. Experts adviseren het team en geven ook workshops aan bijvoorbeeld gemeenten. Expertise van klimaatadaptatie voor de opgave Toekomst Bestendig Bouwen wordt ingehuurd. De inhuur van expertise van klimaatadaptatie gebeurt met door Rijk beschikbaar gestelde SPUK-gelden, afhankelijk van deze gelden blijft inhuur mogelijk.
Start van traject 'de financiële wereld van duurzaam bouwen en een toekomstbestendige leefomgeving' in 2024, met als doel de stagnatie in de opgave van betaalbare en toekomstbestendige woningen in al zijn facetten beter te kunnen duiden.	
Ruimtelijk voorstel Inventarisatie van punten uit het Ruimtelijk Voorstel die van belang zijn voor klimaatadaptatie.	In 2024 is het Ruimtelijk Voorstel vastgesteld. Hierin zijn 98 punten opgenomen, die als uitgangspunt voor vervolg dienen.

2025-2027 WAT WE GAAN DOEN

Acties	Toelichting
Nieuwbouw Doorvoeren diverse beleidsrijke wijzigingen omgevingsbeleid met verdere uitwerking van het daarvoor bestemde beleid van de afspraken van de Woontop 2024.	Voor meer informatie zie ook ambitie 1. Afspraken van de <u>Woontop 2024</u> .

2025-2027 WAT WE GAAN DOEN

Acties	Toelichting
Een afwegingskader voor stedelijke ontwikkelingen wordt opgesteld om klimaatrisico's te voorkomen en of maatregelen te treffen om daarop te anticiperen. Ook is het de bedoeling om risicovolle bouwlocaties te voorkomen.	
De provincie werkt aan de beleidswijziging 'Vitaal landelijk gebied', onder meer om een goede balans te waarborgen tussen zoekgebieden voor woningbouw en het beschermen van open ruimte, natuur.	Onderdeel van de wijziging vitaal landelijk gebied is "het straatje erbij". De uitbreiding via het straatje erbij moet aansluiten op bestaand bebouwd gebied. Daarbij is klimaatadaptatie een uitgangspunt.
De provincie toetst omgevingsplannen van gemeenten aan artikel 7.41a uit de omgevingsverordening.	Op deze manier wordt blijvend aandacht gevraagd voor de effecten van klimaatverandering.
Ruimtelijk voorstel De provincie bevordert integraal werken met als basis het ruimtelijk voorstel.	Dat houdt onder meer in: <ul style="list-style-type: none">• Meer rekening houden met benodigde ruimte voor klimaatadaptatieve maatregelen;• Bij de nieuwe inrichting (functiewijzigingen) inzichtelijk maken wat het oorspronkelijk grondgebruik was en waar mogelijk kwantificeren;• Het ruimtebeslag van de verschillende functies/bestemmingen bij de uitwerking van het Ruimtelijk Voorstel inzichtelijk maken, waaronder klimaatadaptatie.

AMBITIE 7 Gezond en Veilig Zuid-Holland

De druk op de gezondheid van de bevolking is groot. De gezondheidsverschillen tussen groepen inwoners groeien. Dit komt onder andere door veel verstedelijking, veel verkeer, en de uitstoot van het Haven Industrieel Complex. De provincie is kwetsbaar voor de gevolgen van klimaatverandering. Dit zorgt ervoor dat zij extra aandacht (moet) hebben voor veiligheid en gezondheid van de leefomgeving.

De provincie verwacht meer extreem weer en hogere temperaturen. Dit brengt de gezondheid en veiligheid van bewoners in gevaar. De provincie wil zich beter voorbereiden op zaken als hittestress, of wateroverlast na hevige stortbuien. De provincie wil weerbaar zijn tegen de gevolgen van klimaatverandering. Op de lange termijn wil de provincie niet dat extra kosten die door klimaatverandering worden veroorzaakt, doorschuiven naar toekomstige generaties.

Daarnaast moeten mensen de mogelijkheid hebben om te kunnen recreëren in de natuur en in de openbare ruimte in het algemeen. Een groot aantal factoren bepaalt of een leefomgeving gezond, schoon en veilig is: de milieukwaliteit, veiligheid, bereikbaarheid en beleefbaarheid van natuur, water en landschap, en waterkwaliteit. Maar ook deelname aan sport en recreatie, keuzes bij vervoer en economische activiteiten, gezond voedsel, en de inrichting van de openbare ruimte.

De beleidsdoelen in deze ambitie, zoals beschreven in de begroting 2025 zijn::

- Bevorderen verbetering milieukwaliteit en gezondheid;
- Bevorderen recreatie, duurzaam toerisme en sport;
- Klimaatbestendig Zuid-Holland, opgewassen tegen het effect van klimaat.

Foto: Waterplein (Benthemplein) Rotterdam;

De relatie met klimaatadaptatie: Bevorderen verbetering milieukwaliteit en gezondheid

De provincie is bevoegd gezag vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) voor grote industriële bedrijven. In Zuid-Holland voeren vijf omgevingsdiensten de VTH-taken uit in opdracht van de provincie Zuid-Holland. Het beleidskader voor de uitvoering van deze taken is de Omgevingswet. Hierin staan normen waar bedrijven aan moeten voldoen.

Overstromingsrisico's zijn redelijk in kaart gebracht, andere risico's niet. Te denken valt aan impact op koelwatersystemen bij watertekorten of verzilting en risico's voor de bedrijfsvoering en scheepvaart bij droogte. We zien dus verschillende klimaatrisico's voor bedrijven. Hiervoor bestaan nu geen normen en er kan dus ook niets afgedwongen worden via VTH. De provincie en het Havenbedrijf Rotterdam bespreken samen hoe klimaatrisico's inzichtelijk gemaakt kunnen worden. Een eventuele volgende stap is communicatie naar bedrijven om zo meer bewustwording te creëren.

Groene Cirkel 'Groene Gezonde Stad'

Het vergroenen van steden is de ambitie van de groene cirkel³ 'Groene Gezonde Stad'. Binnen deze ambitie worden maatregelen genomen voor onder meer: tegengaan van hittestress; bevorderen van waterinfiltratie; toename van biodiversiteit; een gezonde en aantrekkelijke leefomgeving; tegengaan van wateroverlast. De samenwerking vindt plaats met verschillende organisaties, zoals medeoverheden en kennisinstellingen. Momenteel zijn er vijftien partners, waaronder Naturalis, Wageningen University & Research (WUR), IVN Natuureducatie (Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid), Staatsbosbeheer, Ministerie van Landbouw, Voedselzekerheid en Natuur, Alles is Gezondheid, GGD's (Gemeentelijke Gezondheids dienst) en gemeenten (Alphen aan den Rijn, Den Haag, Leiden, Rotterdam, Dordrecht).

Bevorderen recreatie, duurzaam toerisme en sport

Provincie Zuid-Holland zet zich in voor voldoende recreatiemogelijkheden. Hierbij spelen de volgende zaken een rol:

- De behoefte van de recreant verandert. Klimaatverandering zal invloed hebben op bezoekersstromen, type toerisme/recreatieve activiteiten. Naar verwachting ontstaat meer behoefte aan zwemwater. Tegelijkertijd nemen de problemen met blauwalg toe naarmate de zomers warmer worden. Voor toerisme zet de provincie in op duurzaam, bij voorkeur regeneratief toerisme;
- Recreatiegebieden Bentwoud en Vlietland zijn eigendom van provincie Zuid-Holland. Voor beide gebieden zijn ontwikkelperspectieven opgesteld welke vertaald zijn (Bentwoud) en worden (Vlietland) in uitvoeringsprogramma's. Voor Bentwoud worden maatregelen voorbereid om de drassigheid van het gebied te beperken welke mede veroorzaakt wordt door grote hoeveelheden neerslag in korte tijd. Voor Vlietland worden maatregelen voorbereid voor uitbreiding van strand en toevoegen van schaduwplekken;
- Bos en bomenstrategie: In een gezamenlijk project met Staatsbosbeheer en de recreatieschappen is in 2022 het Ontwikkelingsperspectief bossen recreatiegebieden Zuid-Holland opgesteld. Per gebied is in kaart gebracht welke mogelijkheden er zijn voor uitbreiding en wat voor maatregelen getroffen kunnen worden om de vitaliteit te verbeteren van de bossen. Deze zijn nu te eenzijdig beplant en dat maakt ze kwetsbaar voor klimaatverandering. Zuid-Europa dient als voorbeeld voor mogelijk toe te passen soorten;
- De provincie subsidieert het beheer van ongeveer 15.000 ha recreatiegebied in Zuid-Holland. Met de bijdragen wordt beoogd de gebieden schoon, heel en veilig te houden met gevarieerd aanbod aan recreatieve mogelijkheden. Het is aan de eigenaren/beheerders om de gebieden vitaal te houden en de subsidie van de provincie kan hiervoor ondersteunend zijn;
- Groene gebieden tussen stad, natuur en recreatiegebieden kunnen beter op elkaar aansluiten, bijvoorbeeld Zuidvleugel en Groen in en om de stad aansluiten, uitbreiding van netwerken 'Groen Blauwe Dooradering'.

3 www.groenecirkels.nl

Klimaatbestendig Zuid-Holland, opgewassen tegen het effect van klimaat

Provincie Zuid-Holland zet zich in voor een klimaatbestendige toekomst. Dat doen we zowel extern als intern:

1. Samen met onze partners werken we aan een klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting van Zuid-Holland;
2. We streven ernaar om klimaatadaptatie in te bedden in ons eigen beleid en acties.

De provincie heeft een aparte opgave klimaatadaptatie. Deze is bedoeld om bovenstaande doelen te realiseren. Tevens worden ontwikkelingen op het gebied van klimaat gevolgd, vindt monitoring plaats, wordt kennis en expertise ontwikkeld en samengewerkt met landelijke en regionale partners. (zie ook bijlage 1: *productenlijst klimaatadaptatie*).

Foto: Snelfietsroute IJsselmonde te Ridderkerk;

2021-2023 WAT UITGEVOERD IS

Acties	Toelichting
Klimaatadaptatie <ul style="list-style-type: none">• Klimaatadaptatie agenderen binnen de provinciale organisatie en bij samenwerkingspartners;• Kennis en expertise op het gebied van klimaatadaptatie ontwikkelen en delen.	Zie ook de bijlage productenlijst klimaatadaptatie.

2024 WAT WE NU DOEN

Acties	Toelichting
VTH Inventariseren, agenderen en communiceren klimaatrisico's.	Dit houdt onder meer in: <ul style="list-style-type: none">• Publiceren van rapport en factsheets over klimaatrisico's;• Verkennende gesprekken over klimaatrisico's met Provincie, DCMR, Havenbedrijf;• Bewustwording en communicatie richting bedrijven;• Agenderen klimaatadaptatie binnen Bestuurlijk Omgevingsberaad (BOB). <i>Deze acties lopen door in volgende jaren.</i>
Groene Cirkel Groene Gezonde Stad: De samenwerking wordt binnenkort uitgebreid met 10 gemeenten uit Zuid-Holland.	
Klimaatadaptatie Actualiseren uitvoeringsagenda klimaatadaptatie.	

2025-2027 WAT WE GAAN DOEN

Acties	Toelichting
VTH Inventariseren, agenderen en communiceren klimaatrisico's.	Deze actie houdt onder meer in: <ul style="list-style-type: none">• Publiceren van rapport en factsheets over klimaatrisico's;• Verkennende gesprekken over klimaatrisico's met Provincie, DCMR, Havenbedrijf;• Bewustwording en communicatie richting bedrijven;• Agenderen klimaatadaptatie binnen Bestuurlijk Omgevingsberaad (BOB).

2025-2027 WAT WE GAAN DOEN

Acties	Toelichting
Recreatie Uitvoering geven aan 'Uitvoeringsprogramma Bentwoud' (eind 2024 vastgesteld), thema water prioritair.	Geconstateerd is dat bestaande structuren voorbereid moeten worden op klimaatverandering. Door middel van meer diverse aanplant (bijvoorbeeld) wordt al gewerkt aan meer weerbaarheid van gebieden.
Vlietland: Vaststellen en uitvoeren van maatregelen kwaliteitsimpuls Vlietland.	Hierin wordt o.a. gekeken naar uitbreiding strand en extra schaduwplekken.
In overleg met eigenaren van recreatiegebieden vervolgstappen bespreken voor het Ontwikkelperspectief bossen recreatiegebieden Zuid-Holland.	
Onderzoeken of we gemeenten en waterschappen kunnen ondersteunen bij het verbeteren van bestaande zwemwater locaties. En bij het eventueel inrichten van nieuwe zwemwaterlocaties op locaties met een beter perspectief op goede zwemwaterkwaliteit.	Hierbij houden we rekening met de verantwoordelijkheid van de waterschappen voor de water kwaliteit.
Wandelpaden en fietspaden klimaatbestendig maken.	Wandelpaden en fietspaden zijn onderdeel van de provinciale infrastructuur. Samen met domein Uitvoering wordt gewerkt aan een pakket minimale eisen om wandel- en fietspaden in 2050 klimaat bestendig en waterrobuust in te richten.

2025-2027 WAT WE GAAN DOEN

Acties	Toelichting
<p>Klimaatadaptatie</p> <p><i>Extern</i> *Continueren samenwerking met onze externe partners:</p> <ul style="list-style-type: none"> • met het Rijk in het kader van de NAS en DPRA; • met de werkregio's (gemeenten, waterschappen, veiligheidsregio's, ggd's en omgevingsdiensten) in het kader van meer integrale benadering en uitvoering van fysieke maatregelen; • met de woningbouwcoöperaties in het kader van stimuleren van samenwerking en integratie van klimaatadaptatieve maatregelen; • met de 10 DPRA-regio's door het leggen van verbindingen met andere kennisnetwerken, schakel tussen de uitvoeringspartijen en het Rijk/ministeries/DPRA-kernteam. <p><i>Intern</i> Voortzetten integratie van klimaatadaptatie in provinciale opgaven/domeinen op basis van de uitvoeringsagenda 2025-2027.</p>	<p>Ambitie: Samen werken aan Zuid-Holland.</p>
<p>Nagaan welke eisen voor klimaatadaptatie gesteld moeten worden aan de provinciale wegen en vaarwegen. Vervolgens deze kennis verbreden naar gemeenten en waterschappen.</p>	<p>Ambitie: Bereikbaar Zuid-Holland.</p>
<p>Het benoemen van kansen en bedreigingen in de relatie tussen energietransitie en klimaatadaptatie. Specifiek aandacht voor de toenemende koeltevraag door toenemende hitte.</p>	<p>Ambitie: Schone energie voor iedereen.</p>
<p>Inzetten op klimaatadaptatie door vergroening van kantoren en bedrijventerreinen via de uitwerking van de Green Deal 'Werklandschappen van de Toekomst.'</p>	<p>Ambitie: Een welvarend Zuid-Holland.</p>
<p>Binnen de sector erfgoed, onderdeel archeologie, worden in samenwerking met Erfgoedhuis, de Klimatrisicoscan voor erfgoed in Zuid-Holland opgesteld, met een aparte pagina voor archeologie. Vandaaruit zullen de risico's voor archeologie verder in beeld worden gebracht in samenwerking met de verschillende partners. Gewerkt wordt vanuit een viertal invalshoeken droogte, wateroverlast, overstroming en hitte.</p>	

2025-2027 WAT WE GAAN DOEN

Acties	Toelichting
Binnen de sector erfgoed, onderdeel archeologie, wordt de samenwerking gezocht om een pilot monitoring van de invloed grondwaterschommelingen /verdroging op het archeologisch bodemarchief in beeld te brengen als eerste toets vanuit de klimaatrisico's.	
Onderzoek doen naar het achterblijven van klimaat-adaptief bouwen en nagaan welke stappen er nodig zijn om deze doelstelling te verwezenlijken. Specifieke aandacht zal worden besteed aan bestaande bebouwing.	Ambitie: Sterke steden en dorpen in Zuid-Holland.
Inzetten op uitbreiding van de contacten met de Veiligheidsregio's.	Ambitie: Gezond en Veilig Zuid-Holland.
Provincie financiert samen met partners onderzoek '1001 hete nachten': grootschalig onderzoek naar hitte.	Langdurige hitte zorgt voor opwarming van gebouwen en leidt tot negatieve effecten op de gezondheid, arbeidsproductiviteit en leefbaarheid. Het onderzoek wordt uitgevoerd door een consortium met onder andere de Hogeschool Amsterdam en het KNMI. De financiering vindt plaats door zeven provincies en het Rijk.

Duurzaam inkopen

De provincie heeft eind 2022 het Manifest MVOI (Maatschappelijk Verantwoord Opdrachtgeven en Inkopen) ondertekend. In het MVOI-Actieplan dat hieruit voortvloeit staat de vraag centraal hoe we als provincie met onze inkopen – een bedrag van ca 350 miljoen euro per jaar – kunnen bijdragen aan het behalen van doelen op de MVOI-thema's klimaat, milieu, biodiversiteit, circulair, ketenverantwoordelijkheid, diversiteit en inclusie en Social Return on Investment (SROI).

Uitgangspunt hierbij vormden de maatschappelijke doelen en afspraken waar wij ons als provincie aan hebben verbonden. Deze doelen en afspraken zijn omgezet in een MVOI-ambitieweb voor de provincie Zuid-Holland. Per domein binnen de organisatie is vervolgens uitgezocht hoe we met onze inkoop al bijdragen aan deze doelen en wat we nog meer kunnen om dit beter en sneller te doen. De resultaten van deze aanpak worden vastgelegd in inkoopstrategieën per domein.

2025-2027 WAT WE GAAN DOEN

Acties	Toelichting
Toepassen van inkoopcriteria voor al onze inkopen en aanbestedingen. Klimaatadaptatie vormt hier één van de criteria.	Voor aanbestedingen worden inkoopcriteria en eisen opgesteld. Voor een duurzame aanpak van infra-gerelateerde en NNN-projecten wordt inhoudelijk advies gegeven.

Bijlage: productenlijst concern- opgave klimaatadaptatie

De producten zijn ingedeeld aan de hand van de provinciale ambities

Provinciale ambitie	Producten	Draagt bij aan... (DPRA-stappen)
Algemeen	<u>Klimaatadaptatiestrategie 2018</u> . Op basis van de uitkomsten van de uitvoeringsagenda zal een beslissing worden genomen over de noodzaak van actualisering van de strategie.	Risicodialoog voeren.
	<u>Provinciale Uitvoeringsagenda Klimaatadaptatie 2021-2023</u> . Proces van actualisering loopt in 2024. Oplevering uitvoeringsagenda 2025-2027.	Uitvoeringsagenda opstellen.
	<u>Monitor klimaatadaptatie</u> . In 2026 zal de monitor worden geactualiseerd, conform de toezegging aan de staten.	Reguleren en borgen.
	Ambtelijk en Bestuurlijk aangehaakt bij het opstellen van de Strategische Agenda van het <u>Platform Slappe Bodem</u> deze agenda wordt in november bestuurlijk bekrachtigd.	
	Opname van beleidskeuze 7.1.4 Beschermen en benutten van de kwaliteit van bodem- en grondwatersysteem.	Borgen.
	<u>Actualisering en toegankelijk maken van kaartmateriaal en ontwikkelde producten</u> zoals de klimaatatlassen, de klimaatonderlegger, de monitoring.	Kwetsbaarheden in beeld en kennis delen.
Samen werken aan Zuid-Holland	Klimaatadaptatie bij interne en externe partijen onder aandacht gebracht, onder andere door:	
	Werk sessie prestatieafspraken Klimaatadaptatie voor woningcorporaties en gemeenten bij VP Delta 21 juni 2023.	Faciliteren: kennis ontwikkelen en delen.

Provinciale ambitie	Producten	Draagt bij aan... (DPRA-stappen)
	Kennissessie Kennis in de Regio x Klimaatbestendige Stad 30 november 2023.	Faciliteren: kennis ontwikkelen en delen.
	Bestuurlijke bijeenkomst te Leiden 6 december 2023.	Kennis delen.
	Sessie om klimaatadaptatie onder de aandacht te brengen van de collega's Zuid-Holland met als gastspreker Helga van Leur.	Kennis delen.
	Sessie in samenwerking met de collega's van Financieel Toezicht, met als doel de interactie tussen het netwerk van Financieel Toezicht en het netwerk van Klimaatadaptatie. Alsmede kennis delen over de bekostiging van klimaatadapteive maatregelen. 12 september 2024.	Faciliteren: kennis ontwikkelen en delen.
	Webinar Maasterras Dordrecht: borging KAB in bestemmingsplan, derde kwartaal 2023.	Faciliteren: kennis ontwikkelen en delen.
	Ondersteuning bij interne uitvoering Uitvoeringsagenda, bijvoorbeeld bij:	
	StraaDkranten. De <u>zesde</u> en de <u>zevende</u> StraaDkrant.	
	10 DPRA-werkregio's	
	Bestuurlijke bezoeken aan de DPRA -werkregio's. Gedeputeerde Baljeu heeft diverse regio's bezocht.	
	Ambtelijke bezoeken aan de DPRA-werkregio's. De accounthouders van de 10 DPRA-werkregio's hebben goede contacten.	Faciliteren: kennis ontwikkelen en delen.
	Ver(der)gaand invulling gegeven aan netwerkvorming binnen en tussen de tien DPRA-werkregio's. Daaruit zijn vijf – goed functionerende – regionale netwerken ontstaan van 'Delfland', 'Midden-Holland', 'A5H', 'Holland Rijnland (dé KAHR)', 'Hollandse Delta (dé RAHD).	Stimuleren en faciliteren.

Provinciale ambitie	Producten	Draagt bij aan... (DPRA-stappen)
	Resultaten intensievere samenwerking klimaatadaptief bouwen:	
	Gezamenlijke lobby-brief voor Rijks-ondersteuning klimaatadaptief bouwen; heeft geleid tot de landelijke maatlat klimaatadaptief bouwen.	
	In samenwerking met andere provincies is <u>drinkwaterbesparing</u> toegevoegd aan Convenanten Klimaatadaptief Bouwen en aan het Convenant Toekomst Bestendig Bouwen.	Reguleren en borgen.
Bereikbaar Zuid-Holland	Definiëren van minimale eisen voor de provinciale infrastructuur.	Reguleren en borgen.
Schone energie voor iedereen	In 2023 is een <u>Whitepaper</u> aan de minister aangeboden, aandacht voor koudevraag. Whitepaper bevatte een aanzet voor een <u>afwegingskader</u> voor koudevraag. Vervolg wordt opgepakt door Rijk (BZK).	Meekoppelkansen benutten.
Concurrerend Zuid-Holland	Ondersteuning Living Labs en proeftuinen, onder ander Living Lab <u>VPdelta</u> .	Stimuleren en faciliteren.
Versterk natuur in Zuid-Holland		
Sterke steden en dorpen in Zuid-Holland	Convenant Klimaatadaptief Bouwen heeft geleid tot een interprovinciaal netwerk <u>www.Bouwadaptief.nl</u> Blijvende aandacht voor het actueel houden van de producten zoals de leidraad.	Reguleren en borgen.
	"Onderzoek door &Flux naar de resultaten van Bouw Adaptief. <ul style="list-style-type: none"> • Wat heeft de samenwerking in Bouw Adaptief opgeleverd? • Wat is er eventueel nog voor nodig om onze missie te realiseren? • En wat betekent dit voor onze samenwerking? Begin 2024 opgeleverd." 	kennis ontwikkelen.

Provinciale ambitie	Producten	Draagt bij aan... (DPRA-stappen)
	Provinciale adviseur Klimaatadaptief Bouwen/ expert klimaatadaptatie uit het expertteam Toekomst Bestendig Bouwen (TBB) informeert de werk-regio's over ondersteuning door het expertteam TBB en haaltde hulpvraag van gemeenten op. In 2024 gestart, met een doorloop naar 2025.	Faciliteren alsmede borgen.
	Artikel 7.41a in Omgevingsverordening	Reguleren en borgen.
	Inzet vanuit het team Adaptieve Delta in het team Toekomstbestendig Bouwen. Onder het convenant <u>toekomstbestendig bouwen</u> zijn de produkten uit het convenant klimaatadaptief bouwen opgenomen.	Reguleren en borgen.
	Rapport Nelen en Schuurmans " <u>Klimaatadaptieve bestaande stad</u> ".	Faciliteren: kennis ontwikkelen en delen.
	Menukaart Prestatie- afspraken woningcorporaties en gemeenten.	Faciliteren: kennis ontwikkelen en delen.
Gezond en Veilig Zuid-Holland	Onderzoek door Deltares: als de <u>Limburgbui</u> op Zuid-Holland valt.	Kwetsbaarheden in beeld.
	<u>Bovenregionale Stresstesten</u> – Aanvullend advies Deltares stresstest grootschalige wateroverlast.	Kwetsbaarheden in beeld.
	Ontwikkelen en toevoegen kaartmateriaal BRZO+ (Besluit risico's zware ongevallen) bedrijven aan klimaatatlas.	Reguleren en borgen.
	Halfjaarlijkse overleggen met de Veiligheidsregio's in Zuid-Holland.	Kennis delen.
	Subsidieregeling klimaatadaptatie, met ingang van 2022 is er een subsidie-regeling klimaatadaptatie ingesteld. In 2022 is er € 250.000, in 2023 € 750.000 en in 2024 € 800.000 beschikbaar.	Stimuleren en faciliteren.
Financien en organisatie		

Stappen DPRA

1. Kwetsbaarheid in beeld brengen;
2. Risicodialog voeren en strategie opstellen;
3. Uitvoeringsagenda opstellen;
4. Meekoppelkansen benutten;
5. Stimuleren en faciliteren;
6. Reguleren en borgen;
7. Handelen bij calamiteiten.

